

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 14, (2024 K1), ss. 207-214.

Geliş Tarihi: 11 Mart 2024

Kabul Tarihi: 16 Mart 2024

Kitap Tanıtımı/Book Review

Kemal Arı, Bruno Taut, KitapAna yay., İzmır, 2019, ISBN: 978-6-0595-1557-3

Nurettin KUTLUYUVA*

Prof.Dr. Kemal Arı tarafından bir biyografi olarak 103 kaynaktan istifadeyle kaleme alınan ve yirmi sekiz resim ile birlikte 210 sayfadan oluşan Bruno Taut isimli kitap; Türkiye Cumhuriyeti'nin mimarı Atatürk'ün ölümüyle keien Alman mimar Taut'un yaşamını, mimarlık mesleğindeki gelişimini ve Türkiye günleri ile genç Türkiye Cumhuriyeti'ne kazandırdığı eserleri konu almaktadır.

Alman mimar Bruno Taut'un mezar taındaki ayak izinden hareketle "Yaşam denilen Őey, doğumla ölüm arasındaki aydınlık çizgidir." diye yaşamı tanımlayan yazar, Alman mimarın yaşamı boyunca topluma kazandırdığı eserlerle hayata sağladığı katma değerine vurgu yaparak kitabın satırlarına balamaktadır.

4 Mayıs 1880 tarihinde, İkinci Dünya Savaşından sonra Rusya topraklarına dahil olan Őu an Polonya ile Litvanya arasında Kaliningrad olarak bilinen, zamanın Almanya'sının kuzeyinde Prusya toprakları içinde kalan Königsberg kentinde, dönemin toplumsal yapısına görece toplumsal ve kültürel bilinç düzeyi yüksek olan bir ailenin yesi olarak dünyaya gelen Bruno Taut, kendisinden bir ya küçük olan kardeşi Max ile birlikte büyüyerek aynı eğitimi aldığı ve meslektaş olarak hayata atıldıkları tasvir ediliyor.

---

* Doktora ğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (*nkutluyuva@gmail.com*), (Orcid: 0009-0000-5862-915X).

“Ailenin eğitim düzeyi, aile bireylerinin birbirlerine bağlılık duyguları, dünya görüşleri, yaşanan olaylar, alınan önemli kararlar çocuğun gelişimine yön verir.” tespitinde bulunan yazar, ailede sevgi ve saygı ortamı içinde büyüyen duygusal, düşünceli, yaratıcı özellikleri yüksek bir kişilik olarak ortaya çıkan Taut’un bu derin duygu ve düşünce hali, doğduğu ve kendisinin gelişimine etkisi olmuş kent ile ayrıca evlerinin çok yakınında anıt mezarı olan Alman aydınlanmacı düşünce adamlarından İmmanuel Kant ile buluşunca O’nun zgr ve yaratıcı düşüncelerinde ayrı bir ışık yanmasını sağladığını açıklamaktadır.

Kitabın devamında, Taut’un mimarlık kariyerine yönelik yaşamımdaki önemi kırılma noktaları ve kesitler aşağıda sıralanan paragraflarla aktarılmaktadır.

Çocukluk ve gençlik dönemini kendini değerli hissettirecek bir ortamda geçiren Taut, 1871 yılında birliğini oluşturmuş ve kalkınma çabasına giren genç Almanya’nın bu çabalarına katkı sağlayacak önemli sektörün inşaat olması nedeniyle, 1895 yılında lise eğitimini tamamlamasını müteakip yine aynı kentte bulunan inşaat okuluna girerek gerçek eğitim hayatına başlar. Devamında, kurumsal bilgilerinin pratiğe dönüşmesini sağlamak amacıyla, 1902 yılında Ludwigsburg’daki kilise yapımında görev alır. Daha sonra Almanya’nın Hamburg, Wiesbaden kentlerinde çalışarak yeni deneyimler kazar ve 1903 yılında mimari sanatından istifade ile özellikle resim sanatıyla mesleki becerilerini geliştirdiği Berlin’in ünlü mimarı Mhring’in yanında iř bulur.

Müteakiben Prusya’nın gelenekçi eğitiminin yerine yeni Almanya reform sürecinde çok yönlü eğitimin devreye girdiği ortamda, Taut’un sanatsal ruhu ve devrimci kişiliği birleşince, yeni Almanya’nın kalkınmasına yönelik okullarda sorumluluk alarak öğretmenlik yapmaya başlar. 1904 yılında ise Stuttgart’a giderek daha sonra adı Stuttgart Okulu olarak anılacak kent planlayıcısı Theodor Fischer’in bürosunda yardımcı olarak çalışarak burada da yeni deneyimler elde eder.

Hayatının bu aşamasında 1906 yılında ressamlık ile mimarlık arasında seçim yaparak mimarlığa yönelen Taut; bu arada evliliği içindeki duygu boşluğunu dolduracak bir umut olarak görerek aynı yıl Hedwig Wollgast ile evlenir ve bu evlilikten iki çocuğu olur. Evliliğin yüklediği yeni sorumluklar içinde, üniversitede yüksek uzmanlık eğitimine başlamak üzere 1908 yılında

ailesiyle birlikte Berlin’e gelerek Charlottenburg Teknik Üniversitesinde sanat tarihi ve kentsel planlamaya yönelik projelerde çalışır, Berlin Üniversitesi’nde ise kent planlama bölümünde okumaya başlar ve ardından 1909 yılında da Berlin’de bir mimarlık bürosu açar.

1912 yılından itibaren yeni yapı malzemeleri (çelik, beton, cam) ile yeni tasarımlara yönelen Taut, 1913 yılında, cam, kristal, çelik gibi malzeme esaslı çalışmalarına dayanak oluşturacak Leipzig’deki “Monument des Eisens (Demir Anıt)” adlı proje yarışmasında birincilik ödülü alır.

1914 yılında kendisi gibi mimar olan kardeşi Max ile ortak mimarlık bürosu açar. İki kardeş, kar amacı gütmeyen toplum konutları üzerinde çalışmalar yaparlar.

Almanya’da uygulamalı sanatlarda birlik oluşturma kapsamında teşkil edilmiş ve kendisinin de 1910 yılından beri üyesi olduğu Werkbund’un Crystal Palace’de düzenlediği sergi için, Almanya cam endüstrisinde ses getirecek “Glasshaus (Cam ev)” olarak adlandırılan pavyon yapısını tasarlar. Artık tasarımlarının temel malzemesi olan ışığı insanla buluşturmak için kullandığı camı, yazdığı makale ve kitaplarıyla yapı tasarım dünyasıyla buluşturmaya başlar.

“Demokrasi yanlısı ve savaş karşıtı” kimliği ve devrimci ruhuyla, mimarlık bilgi becerisi ve yaratıcılığın ana etkeni entelektüel düzeyini birleştiren Taut, 19. yüzyılda gelişen teknoloji çağı ortamında, tarihsel birikimler ile teknolojik düşüncüyü dengeleyen mimari felsefesi ile “eski ve yeniye uyumlu kılacak ve estetik değerlerle donatacak” bir mimarlık anlayışıyla, savaş sonrası Alman mimarisine yeni bir bakış açısı sunar.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başlamasıyla birlikte Berlin’den ayrılarak savaş dönemi boyunca değişik kentlerde bulunan Taut, savaşta Almanya ile ittifak içinde olan Osmanlı Devletinin Türk Alman Kültür Evi projesine ilişkin düzenlediği tasarım yarışmasına Alman-Avusturyalı on iki mimardan biri olarak davet edilir; ancak Kasım 1916’da tanıştığı İstanbul’da yarışmada olumlu yanıt alamaz.

Bu arada Taut, 1916 yılında düşüçü yanını ortaya koyan ütöpik eserlerinden “Alpine Architektur (Alpler Mimarlığı)” projesi başta olmak üzere halk kültürü yaratacak birçok kent tasarım projesine imza atar.

Sanat ve yaşam arasında yeni bir bağın kurulduğu ortamda, “dünyayı değiştirmenin mimarların elinde olduğuna inanan” Taut 1918 yılında bu felsefesini “Sanat ve insanlar bir bütün olarak birleşmelidirler. Sanat olacaktır. Kitlelerin mutlu bir yaşam oluşturabilmeleri için seçilmiş bir azınlığın korunması gerekmez. Sanatla insanlık ancak bir mimarlık şemsiyesi altında birleşebilir.” şeklinde ifade eder.

Eşi Hedwig ile uyumlu bir çift olamamış Taut, 1917 yılında resmen değil, ama fiilen eşinden ayrılır ve çok geçmeden O’na çalışmalarında aynı zamanda asistanlık yapacak Erica Wittin ile tanışarak yaşam arkadaşlığına başlar. Erica’dan da bir kız çocuğu olur.

1917 yılında Sovyet Rusya’daki Bolşevik İhtilali ile kendisinin düş hayatında oluşturduğu ütopyanın Rusya’da kominizim ile gerçekleştiği kanısıyla umutlanan Taut, sosyalist devrimin gerçekleşmesine öncülük etme kapsamında insanların konut sorununu çözmeye ilişkin toplu yaşam alanları ile okul mimarisi üzerine çalışmalarda aktif rol alacağı Moskova’ya gider. 1920 yılında Hollanda’da verdiği konferansları müteakip yeniden Berlin’e dönen Taut, Konut İnşaatı Şirketi (GEAG)’nde baş mimar olarak görev alır. Berlin’de inşa edilen 130 bin konutun 12 binini Taut tasarlar.

1930 yılında Berlin Charlottenburg Teknik Yüksek Okunda onursal profesör olarak atanan Taut’un sanatçı ve mimar kimliğine bilim adamlığı eklenir. 1931 yılında ise Berlin Prusya Sanat Akademisi üyesi olur.

Aynı yıl sosyalizmin mimari üzerindeki etkisini incelemek ve kent yönetimi için yeni binalar tasarlamak amacıyla ikinci kez gittiği Moskova’da, düşüncelerinin karşılıksız kalması nedeniyle 1933 yılında tekrar Berlin’e döner.

Avrupa’da radikal siyasi ideolojinin yükselişe geçmesine paralel olarak Almanya’da da Hitler partisi iktidara gelmiş ve baskı rejiminin hâkim olduğu ortamda artık özgür tasarımlar yapılma imkânı kalmamıştır. Bu sırada Japon Mimarlar Birliğinden, Japonya’ya davet alması ile yanında Erica olduğu halde 3 Mayıs 1933 tarihinde Japonya’ya gider.

Japonya’da kaldığı süre içinde iki konut inşa eden Taut, Japonya Meslek Okullarında el sanatları alanında birçok öğrenci yetiştirir ve Japonya

mimari kültürü üzerine yaptığı çalışmaları kitaplaştırarak İngilizce, Almanca, Japonca dillerinde yayımlar.

Kitabın kalan diğer kısmında ise Taut’un Türkiye günleri ile genç Türkiye Cumhuriyeti’ne kazandırdığı eserlerine yer verilmektedir.

Kitapta; Taut’un Moskova ve Japonya’da ütopyasını gerçekleştirmeye çalışırken, yıkılan Osmanlı Devleti yerine Mustafa Kemal Paşa tarafından yeni, modern, özgürlük ülkesi Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ve köklü bir inşa sürecine geçildiğine; eş zamanlı olarak Nazi Almanya’sının baskı ve şiddet uygulamalarıyla özellikle Musevi kökenli ve solcu sosyalist düşüncede aydınların hedef alınmaya başlandığı ortamda, bilim adamlarının çağdaş dünyanın temellerinin atıldığı yeni devrim ülkesine kendiliğinden ve/veya davetle Türkiye’ye gelerek kurumlarda görev almaya başladığı açıklanmaktadır.

Bu şekilde 1935 yılında Türkiye’ye gelerek İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde öğretim üyesi olarak göreve başlayan mimar Martin Wagner, akademide öğretim üyesi ihtiyacı üzerine eski arkadaşı Taut’u İstanbul’a davet eder. Bu daveti kabul eden Taut, yine Erica ile birlikte 10 Kasım 1936 tarihinde İstanbul’a gelir. Bu meyanda yazar tarafından, Taut’un yirmi yıl önce geldiği bitkin İstanbul’dan şimdi bir eser kalmadığı, devrimin yeni Türkiye İstanbul’unda yaşama nasıl bir ruh verdiği ve canlılık getirdiği betimlenmektedir.

Taut’a, İstanbul’a gelişinden bir ay sonra başkent Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığında Cevat Dursunoğlu tarafından, Maarif Vekâleti Mimarlık Şubesinde mimarlık ve yapı uzmanlığı görevi ile Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyeliği olmak üzere iki görev verilir. İki yıllık sözleşme ile iki görevi de memnuniyetle kabul eden Taut’un Türkiye’deki hayatı böylece başlamış olur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin önemli mimari projelerine imza atan Taut’un Türkiye’de yaptıkları, yazarın “Taut’un Türkiye’de kendi elinden çıktığı bilinen proje sayısı 24’tür. Bunların 5’i büyük kamu yapısıydı. Ayrıca bir sergi pavyonu ve Ortaköy’de kendi adını taşıyan evi de vardı. Bu dönem içinde bir de ‘Mimarlık Bilgisi’ adıyla kitap yazmıştı.” cümleleriyle özetlenmektedir.

Diğer yandan kalkınmanın işlevsel en önemli alanlarından biri olan mimarlıkta gelecek nesil mimarlarının yetişmesine katkı sağladığı vurgulanmaktadır.

Söz konusu kamu yapı projelerinden, Ankara Dil ve Tarih Fakültesine ait binanın ayrı bir yeri olduğu ve bunun yanında Taut'un Türkiye yapıtları arasında "Trabzon Lisesi, Ankara Hamamönü Ortaokulu, Ankara Kurtuluş Ortaokulu, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü, Trabzon Erkek Lisesi, İzmir Kız Enstitüsü, İzmir Kültür Bakanlığı Sergi Binası" bulunduğu açıklanmaktadır.

İstanbul'daki yaptıkları ile mutlu olduğundan arkadaşlarına yazdığı mektuplarından anlaşıldığı belirtilen Taut'un; ancak son zamanlarda yalnızlık hissini ağır bastığı ruh halinin, aklında sürekli eski eşi Hedwig olduğu ve ilk evlilik ve çocuklarıyla geçirdiği zamanı özlemesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu ruh hali içindeki Taut'u çocukları Heinrich ve Elizabeth İstanbul'a gelip babalarını ziyaret ederler.

Taut'un insanlardan artık uzak kalmasına neden olan bu ruh halini, diğer kalp ve astım hastalıkları izler ve eve bağımlı şekilde yaşamaya başlar. 1938 Ekim'inde Ankara'ya gelerek inşaatı üçte bir oranında tamamlanan ve Erica'ya göre Taut'un mükemmel çocuğu olarak tanımlanan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin durumuyla yakından ilgilenir. Taut bu tarihte artık oldukça hastadır.

Ve 10 Kasım 1938 tarihinde yaşama veda eden modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün na'sıyla ve buna bağlı yapılacak tüm işlerin detaylı bir şekilde anlatıldığı kitabın son bölümünde, ilk törenlerin İstanbul'da yapılacağı, sonra Atatürk'ün na'sının başkent Ankara'ya götürüleceği ve Ankara'da 21 Kasım 1938 günü ikinci bir tören ile geçici kabri Etnografya Müzesi'ne taşınacağı belirlenmesini müteakip büyük kültür devrimcisi Atatürk'ün Ankara'ya getirildiğinde üzerine konulacağı katafalkın, Bruno Taut tarafından yapılmasına karar verildiği ve Taut'un bu kararı büyük bir gurur ve sevinçle karşıladığı aktarılmaktadır.

Bu işin sekiz-on günde tamamlanması gerekiyordu. Bunun için başkentin Bellevie Palace Hotelinin birinci katı hazırlanır. Ağır kronik hastalığına rağmen, işin heyecanı, Atatürk'e yakışır katafalk için tüm gücüyle yaratıcılığını ortaya koyan Taut, 15 Kasım gecesini uykusuz geçirerek katafalkın ana çizgilerini ortaya çıkarır. Türk-Japon tören geleneksel süslemelerinden

oluşan bir sentezle doğayı sanatla birleştiren anıtsal bir bütünlük içinde tasarlanmış, yapımının her aşaması Taut tarafından planlanmış katafalk, O'nun nezaretinde marangozlar, alçı ve mermer ustaları ile terziler tarafından aralıksız çalışılarak Atatürk'ün na'sı daha Ankara'ya gelmeden, beş gün içinde tamamlanır.

Atatürk'ün na'sı 20 Kasım'da sabahın erken saatlerinde Ankara'ya gelir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin özel yerinde saat 10.30'da Taut'un yaptığı katafalk üzerindeki yerini alır. 21 Kasım Pazartesi günü katafalkın önünde yapılan törenleri müteakip ulu önder Atatürk Etnografya Müzesi'ndeki geçici istirahatgâhına yerleştirilir.

Katafalkın yapımına karşılık Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından Taut'a zarfın içinde 1.000 Türk Lirası takdim edilir. Parayı kabul etmeyen Taut: “Bunu almam imkânsız. Atatürk gibi bir kahramana, bir devlet büyüğüne yapılacak katafalkla, sadece benim görevlendirilmiş olmam bana verilen en büyük mükâfattır.” der ve devamında “Bu emeğin karşılığı olarak, bana küçük bir “Teşekkür Mektubu” yazılırsa, bu benim için büyük bir şereftir. Böyle bir mektubu çocuklarım bırakmam isterim. Bu mektup, onlar için çok değerli bir miras olur.” cümleleriyle sözlerini tamamlar.

Son olarak Atatürk için yapılacak anıt mezar sürecini yürütecek kurulda yer alan Taut, anıt mezarın yeri hakkındaki raporunu 5 Aralık 1938 tarihinde ilgili makama sunar.

Atatürk'ün ölümünden 45 gün sonra 24 Aralık 1938 tarihinde evinde birden rahatsızlanan Taut, Ortaköy'deki evinde 58 yaşında yaşama veda eder; Güzel Sanatlar Akademisinde yapılan töreni müteakip Edirnekapı Şehitliğinde defnedilir. Şehitlikte yatan tek gayr-i müslim kişi olan Taut'un mezarının mermer kapağının üzerinde, mezar bilgileri dışında “Bu dünyada bir iz bıraktı” anlamına gelen çıplak bir ayak izi kazılıdır.

Sonuç olarak dünya çapında değerli bir mimar olan Bruno Taut'un bu biyografisi Türkiye'de kaleme alınmış ve yayımlanmış tek eserdir. Prof.Dr. Kemal Arı'nın kendine özgü tarzı ve öykü akıcılığında kaleme aldığı ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin mimarı Atatürk'ün dünyaya gözlerini yumduğu İstanbul Dolmabahçe'den Ankara'daki geçici istirahatgâhı Etnografya Müzesi'ne defnedilmesine kadar yaşanan süreci de detaylı bir şekilde

anlatan bu eseri, ağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa edilmesi sürecinde eğitime verilen öneme ilişkin farkındalığa katkı sağlayacağı kıymetlendirilmektedir.